

Joanna Zielińska-Szczepkowska¹

Alina Żróbek-Różańska²

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

AKTYWNOŚĆ WŁADZ SAMORZĄDOWYCH W OBLICZU ZMIAN DEMOGRAFICZNYCH KSZTAŁTUJĄCYCH SEKTOR TURYSTYCZNY. PRZYKŁAD WOJEWÓDZTWA WARMIŃSKO-MAZURSKIEGO

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu było podkreślenie roli aktywnych działań władz samorządowych w rozwoju turystyki w świetle postępujących zmian demograficznych w Europie. Ponieważ średnia wieku populacji stale wzrasta, powiększającą się grupą nabywców usług turystycznych stają się osoby starsze, mające specyficzne preferencje i potrzeby. Dostosowanie rynku turystycznego wymaga kompleksowych działań podejmowanych przez różne podmioty, w tym władze regionalne. W związku z tym przedstawiono przykłady dobrych praktyk samorządu województwa warmińsko-mazurskiego na rzecz turystów seniorów. Za przykład posłużył program Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014–2020 oraz inicjatywa „Warmia Mazury Senior Games”.

Słowa kluczowe: turystyka, starzejące się społeczeństwo, polityka senioralna

Wprowadzenie

Postępujący proces starzenia się społeczeństw każe zwrócić uwagę na implikacje o charakterze społecznym i gospodarczym. Szacuje się, iż do 2020 roku grupa

¹ Adres e-mail: joanna.zielinska@uwm.edu.pl.

² Adres e-mail: alina.zrobek@uwm.edu.pl.

osób w wieku powyżej 65. roku życia w Europie stanowić będzie 20% społeczeństwa. Zjawisko starzenia się populacji ulega intensyfikacji również w Polsce, gdzie systematycznie odnotowuje się wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym. Zgodnie z danymi demografów, w 2000 roku odsetek kobiet powyżej 60. roku życia i mężczyzn powyżej 65. roku życia wynosił 14% ogółu mieszkańców, zaś w 2030 roku odsetek ten ma wzrosnąć do 24% i wynieść 9290 tysięcy osób³. Z kolei dane opublikowane przez Eurostat wskazują, iż w Polsce liczba ludności powyżej 65. roku życia wzrośnie z 13,5% w 2010 roku do 34,5% w roku 2060. Proces zmian struktury demograficznej będzie w Polsce znacznie głębszy niż średnio w całej UE (w 2060 roku udział ludności w wieku powyżej 65 lat będzie wyższy od średniej unijnej o 5 punktów procentowych)⁴.

Zgodnie z komunikatem *Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*⁵, zmiany demograficzne związane ze starzeniem się populacji są aktualnie jednym z największych wyzwań dla sektora turystycznego. Seniorzy dysponują zarówno dużą siłą nabywczą, jak i wolnym czasem, zatem to znaczący potencjalni nabywcy usług turystycznych. Jednakże ze względu na specyficzne potrzeby wymagają dopasowania oferty ze strony sektora turystycznego.

Celem niniejszego artykułu jest podkreślenie roli aktywnych działań władz samorządowych w rozwoju turystyki w świetle postępujących zmian demograficznych w Europie. Za przykład polityki turystycznej uwzględniającej potrzeby turysty seniora posłużył program wdrażany w województwie warmińsko-mazurskim. W publikacji wykorzystano literaturę przedmiotu, dane statystyczne oraz raporty pochodzące z różnych źródeł, między innymi GUS, Eurostat, MSiT. Posłużono się także dokumentami programowymi odpowiednich instytucji.

1. Starzenie się społeczeństwa a rozwój turystyki

W większości krajów świata stale wzrasta średnia wieku populacji – dla krajów UE-27 w 2010 roku wyniosła 40,9 roku i była o ponad 4 lata wyższa od średniej wieku z 1995 roku. W 2010 roku w UE populacja młodych ludzi w wieku 0–19 liczyła 21,3%. Najliczniejszą grupę stanowiły osoby w wieku produkcyjnym (61,3%), zaś populacja seniorów (65+) wyniosła 17,4% (tabela 1).

³ *Rocznik demograficzny* 2010, GUS, Warszawa 2010, s. 167.

⁴ http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-08062011-BP/EN/3-08062011-BP-EN.PDF (14.04.2013).

⁵ *Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*, KOM (2010) 352, Bruksela 2010, s. 5.

Tabela 1. Struktura wieku populacji dla UE-27 i wybranych krajów europejskich, stan na 1 stycznia 1990 i 2010 roku (w %)

Kraj/rok	0–19 lat		20–64 lat		65 lat i więcej	
	1990	2010	1990	2010	1990	2010
Średnia dla krajów Unii Europejskiej (UE-27)	26,7	21,3	59,5	61,3	13,7	17,4
Polska	32,6	21,8	57,4	64,7	10,0	13,5
Irlandia (najmniejsze wartości 65+)	36,7	27,5	51,9	61,2	11,4	11,3
Niemcy (największe wartości 65+)	21,8	18,8	63,3	60,6	14,9	20,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Demography Report 2010. Older, More Numerous and Diverse Europeans*, Commission Staff Working Document 2011, s. 63.

Najniższy odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym odnotowano w Niemczech, zaś najwyższy w Irlandii. Polska pod względem liczby ludności w wieku poprodukcyjnym ulokowała się dużo poniżej średniej unijnej. Prognozuje się, iż zmiany te będą postępowały⁶.

Popyt zgłaszany przez seniorów staje się kluczowy dla szeroko pojętego przemysłu turystycznego. Aby sprostać oczekiwaniom tych klientów, należy rozwinąć formy turystyki najchętniej uprawiane przez seniorów. Różnią się one między innymi ze względu na ich wiek, stan zdrowia, zamożność czy przynależność do danej grupy społecznej/zawodowej. Do szczególnie popularnych form turystyki w Polsce zaliczyć można:

- turystykę aktywną (między innymi spacer, nordic walking, jazdę na rowerze, pływanie)⁷,
- turystykę kulturową/poznawczą,
- turystykę pielgrzymkową⁸.

⁶ W 2013 roku przyrost naturalny na 1000 osób w Polsce wyniósł –0,5 –http://stat.gov.pl/cps/rde/xber/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf (30.01.2014).

⁷ *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2009.

⁸ *Raport z badania „Preferencje osób starszych dotyczące wyjazdów turystycznych”*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2011.

Zmniejszenie aktywności ruchowej pogarsza stan zdrowia osób starszych⁹, procesy starzenia spowalnia natomiast aktywna turystyka¹⁰. Tymczasem, zgodnie z wynikami badań „Preferencje osób starszych dotyczące wyjazdów turystycznych”, aktywność turystyczna jest rzadko spotykana – aż 67% respondentów po 55. roku życia wskazało, że w 2010 roku nigdzie nie wyjeżdżało. Wśród powodów wyliczono problemy ze zdrowiem, brak środków finansowych oraz brak czasu¹¹.

2. Polityka senioralna a turystyka na przykładzie województwa warmińsko-mazurskiego

Coraz więcej ośrodków naukowych diagnozuje sytuację osób starszych, a na podstawie wyników ich badań opracowywane są dokumenty strategiczne. Wyznaczają one kierunki działań niezbędnych do podjęcia przez władze rządowe i samorządowe. W 2010 roku Komisja Europejska wskazała, że wśród głównych wyzwań stojących przed europejskim sektorem turystycznym znajdują się również nowe zachowania i oczekiwania turystów wynikające ze zmian demograficznych¹².

W 2009 roku w województwie warmińsko-mazurskim 14,44% ogółu mieszkańców stanowiła grupa osób w wieku poprodukcyjnym, a w 2012 roku było to już 15,73%¹³. Jednocześnie, według danych GUS, analizowany region należy do chętnie odwiedzanych przez turystów obszarów Polski¹⁴. Największy potencjał rozwojowy przypisuje się turystyce poznawczej, wypoczynkowej, kwalifikowanej, zdrowotnej, biznesowej oraz religijnej¹⁵. W związku z tym samorząd województwa wraz z partnerami od lat prowadzi szereg działań na rzecz aktywi-

⁹ S. Golinowska, J. Holzer, H. Szwarz, W. Pędlich, *Starzenie się a starość: pojęcia, tendencje, cechy i struktury*, w: *Ku godnej aktywnej starości. Raport o rozwoju społecznym. Polska 1999*, red. S. Golinowska, UNDP, Warszawa 1999, s. 18.

¹⁰ I. Bąk, *Turystyka w obliczu starzejącego się społeczeństwa*, w: *Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy funkcjonowania rynku turystycznego*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2012, nr 258, s. 16–17. Por. M.P. Napierała, *Turystyka w jesieni życia. Partnerstwo nauki i praktyki w turystyce. Fakty, intencje, potrzeby rozwoju*, Wydawnictwo WPSTiH, Bydgoszcz 2002.

¹¹ *Raport z badania „Preferencje osób starszych...”, op.cit.*

¹² *Europa – najpopularniejszy kierunek...”, op.cit.*

¹³ *Rocznik demograficzny GUS 2013*, GUS, Warszawa 2014.

¹⁴ W 2011 roku województwo warmińsko-mazurskie uplasowało się na 5. miejscu (za województwami zachodniopomorskim, małopolskim, pomorskim i dolnośląskim) w Polsce pod względem liczby turystów odwiedzających region. Źródło: GUS.

¹⁵ A. Mrozek, *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego. Analiza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego. Turystyka, W-M BPP, Olsztyn 2012.*

zowania seniorów. Jednym z ostatnich przedsięwzięć było opracowanie nowego programu *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014–2020*¹⁶, będącego niejako kontynuacją wcześniejszych działań samorządu (tabela 2).

Tabela 2. Dokumenty strategiczne uwzględniające działania na rzecz osób starszych w województwie warmińsko-mazurskim

Dokument strategiczny	Odniesienie do aktywności osób starszych
Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025	Wizją programu: „Warmia i Mazury regionem, w którym warto żyć (...) niezależnie od wieku. (...) osobom starszym stworzone będą godne warunki do spędzenia jesieni życia”. Do priorytetów strategii zalicza się między innymi Cel strategiczny 7.2: Wzrost dostępności i jakości usług publicznych, w ramach którego zaplanowane zostały między innymi następujące działania: promocja zdrowego stylu życia, promocja zintegrowanych programów aktywizacji osób starszych, rozwój infrastruktury przyjaznej i uwzględniającej potrzeby ludzi starszych ¹⁷ .
Strategia polityki społecznej woj. warmińsko-mazurskiego do 2020 roku	W Priorytecie II: Wzmacnianie integracji społecznej wyodrębniono: Cel operacyjny 2.1: Coraz większa aktywizacja i integracja osób starszych oraz lepsze wykorzystanie ich potencjału w środowisku lokalnym. Cel ten będzie realizowany między innymi przez następujące działania: opracowywanie i realizację programów, a także projektów na rzecz aktywizacji osób starszych, rozwój lokalnych form aktywizacji społecznej i wsparcia na rzecz osób starszych, inicjowanie i organizację spotkań, imprez, przedsięwzięć integracyjnych dla osób starszych ¹⁸ .
Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2009–2013 „Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach”	Program został podzielony na IV obszary i cele strategiczne, z których Obszar III – Aktywność, zainteresowania i potrzeby duchowe osób starszych – uwzględniał następujący Cel strategiczny: Pełnoprawny, aktywny udział osób starszych w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym ¹⁹ .

Źródło: opracowanie własne na podstawie wymienionych w tabeli dokumentów źródłowych.

¹⁶ *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014–2020*, załącznik do uchwały nr 4/39/14/IV z 20 stycznia 2014 roku Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014.

¹⁷ *Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025*, załącznik do uchwały nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z 25 czerwca 2013 r., s. 49–50.

¹⁸ *Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku*, załącznik do uchwały nr XIV/253/12 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z 21 lutego 2012 roku, Olsztyn 2012.

¹⁹ Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2009–2013 „Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach”, załącznik nr 1 do uchwały nr 1/2/09/III z 6 stycznia 2009 roku Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego.

W najnowszym dokumencie strategicznym aktywność turystyczna oraz sportowo-rekreacyjna seniorów pojawiła się jako odrębny obszar strategiczny²⁰. Wyodrębniono mocne i słabe strony rozwoju turystyki osób starszych. Do pierwszej grupy zaliczono między innymi: wzrost zainteresowania aktywnym trybem życia, funkcjonowanie klubów seniorów czy uniwersytetów trzeciego wieku mających w swojej ofercie na przykład zajęcia rekreacyjne oraz wyjazdy turystyczne, zwiększającą się ofertę sportowo-rekreacyjną i turystyczną. Z kolei wśród słabych stron odnotowano: niską świadomość w zakresie pozytywnego wpływu aktywności fizycznej na stan zdrowia czy ograniczony udział w wydarzeniach turystycznych i sportowo-rekreacyjnych. Rozwój sektora turystycznego ma zostać osiągnięty dzięki współpracy pomiędzy wieloma realizatorami samorządowymi i lokalnymi²¹. Wśród planowanych działań znalazły się między innymi:

- a) budowa i modernizacja obiektów turystycznych i sportowo-rekreacyjnych dostosowanych do potrzeb osób starszych;
- b) rozbudowa szlaków turystycznych przyjaznych seniorom;
- c) tworzenie partnerstw usługodawców w obszarze turystyki, sportu i rekreacji na rzecz powstania oferty przyjaznej seniorom;
- d) turystyczne wymiany międzynarodowe osób starszych (inicjatywa „Silver Sharing”²²);
- e) udział osób starszych w przedsięwzięciach turystycznych i sportowych na przykład w roli przewodników turystycznych;
- f) organizacja „Warmia Mazury Senior Games” i innych rozgrywek sportowo-rekreacyjnych aktywizujących osoby starsze;
- g) prezentowanie oferty w dziale „Seniorzy” na regionalnym portalu turystycznym;
- h) organizowanie kampanii społecznych na temat korzyści aktywności turystycznej i sportowo-rekreacyjnej seniorów²³.

Ciekawym przykładem wdrażania polityki senioralnej są zawody sportowe pod nazwą „Warmia Mazury Senior Games”, które samorząd zorganizował już dwukrotnie. Pierwsza edycja odbyła się we wrześniu 2012 roku w 5 obiektach sportowych zlokalizowanych na terenie województwa i przyciągnęła ponad

²⁰ Szerzej na temat polityki turystycznej w Polsce oraz w województwie warmińsko-mazurskim w: J. Zielińska-Szczepkowska, *Polityka turystyczna*, w: *Polityka gospodarcza*, red. R. Kisiel, R. Marks-Bielska, EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j., Olsztyn 2013.

²¹ Więcej: *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego...*, *op.cit.*, s. 70–72.

²² Realizatorem inicjatywy „Silver Sharing” w województwie warmińsko-mazurskim jest Federacja Organizacji Socjalnych Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (FOSA) – „Generacja. Magazyn Środowisk Osób Starszych” 2013, nr 11, s. 3–4.

²³ *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego...*, *op.cit.*, s. 70–72.

1500 uczestników powyżej 45. roku życia z 14 krajów. Kolejne rozgrywki w ramach II edycji odbyły się w 2014 roku. Na arenach sportowych w 7 miastach regionu wystąpiło około 1200 zawodników reprezentujących 17 krajów. Głównym przesłaniem zawodów było propagowanie aktywności fizycznej wśród osób dojrzałych i kształtowanie właściwych nawyków zdrowotnych. Warto podkreślić, iż jest to pierwsza tego typu inicjatywa w Polsce i druga w Europie²⁴.

Podsumowanie

Starzenie się społeczeństwa wymaga od sektora turystycznego szeregu dostosowań. Aby w pełni wykorzystać potencjał gospodarczy, jaki niesie za sobą tak zwana srebrna gospodarka, niezbędna jest identyfikacja potrzeb i stworzenie odpowiedniej oferty dla turysty seniora, która umożliwi uprawianie preferowanych przez niego aktywności.

Rozwój turystyki senioralnej na danym obszarze nie jest możliwy bez aktywności władz samorządowych, opartej między innymi na tworzeniu i realizacji spójnych dokumentów strategicznych oraz planistycznych²⁵. Samorząd województwa warmińsko-mazurskiego od lat prowadzi szereg działań na rzecz wsparcia i aktywizowania osób starszych w regionie. Jednym z efektów tej pracy jest opracowana i wdrażana *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014–2020*. To pierwszy tego typu dokument na szczeblu regionalnym w Polsce, w którym turystyka stanowi ważny obszar strategiczny. Ciekawym przykładem wdrażania polityki senioralnej w województwie warmińsko-mazurskim są zawody sportowe skierowane dla seniorów – „Warmia Mazury Senior Games”.

Literatura

Bąk I., *Turystyka w obliczu starzejącego się społeczeństwa*, w: *Wyzwania współczesnej polityki turystycznej. Problemy funkcjonowania rynku turystycznego*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu” 2012, nr 258.

²⁴ Pomysł narodził się w 1985 roku w USA. Pierwsza edycja odniosła tak wielki sukces, że podobne imprezy zorganizowano w 33 stanach. Idea zawitała do Europy (do Holandii) w 2009 roku. W zawodach wzięło udział 1,9 tysiąca sportowców w wieku 45–100 lat z 32 krajów – http://2012.seniorgames.pl/31_Zawody-Sportowe-Warmia-Mazury-Senior-Games-2012.html (2.08.2014).

²⁵ Również z zakresu planowania przestrzennego. Więcej: A. Żróbek-Różańska, J. Zielińska-Szczepkowska, *Spatial and Real Estate Management Determinants of Tourism Sector Development*, „REMV” 2014, Vol. 22, No. 2, s. 80–85.

- Demography Report 2010. Older, More Numerous and Diverse Europeans*, Commission Staff Working Document 2011.
- Europa – najpopularniejszy kierunek turystyczny na świecie – nowe ramy polityczne dla europejskiego sektora turystycznego*, KOM (2010) 352, Bruksela 2010.
- „Generacja. Magazyn Środowisk Osób Starszych” 2013, nr 11.
- Golinowska S., Holzer J., Szwarz H., Pędlich W., *Starzenie się a starość: pojęcia, tendencje, cechy i struktury*, w: *Ku godnej aktywnej starości. Raport o rozwoju społecznym. Polska 1999*, red. S. Golinowska, UNDP, Warszawa 1999.
- <http://2012.seniorgames.pl/31,Zawody-Sportowe-Warmia-Mazury-Senior-Games-2012.html>.
- http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-08062011-BP/EN/3-08062011-BP-EN.PDF.
- http://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/L_podst_inf_o_rozwoju_dem_pl_do_2013.pdf.
- Mrozek A., *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego. Analiza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego. Turystyka, W-M BPP, Olsztyn 2012.*
- Napierała M.P., *Turystyka w jesieni życia. Partnerstwo nauki i praktyki w turystyce. Fakty, intencje, potrzeby rozwoju*, Wydawnictwo WPSTiH, Bydgoszcz 2002.
- Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014–2020*, załącznik do uchwały nr 4/39/14/IV z 20 stycznia 2014 roku Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2014.
- Raport z badania „Preferencje osób starszych dotyczące wyjazdów turystycznych”*, Ministerstwo Sportu i Turystyki, Warszawa 2011.
- Rocznik demograficzny 2010*, GUS, Warszawa 2010.
- Rocznik demograficzny GUS 2013*, GUS, Warszawa 2014.
- Strategia polityki społecznej województwa warmińsko-mazurskiego do 2020 roku*, załącznik do uchwały nr XIV/253/12 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z 21 lutego 2012 roku, Olsztyn 2012.
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025*, załącznik do uchwały nr XXVIII/553/13 Sejmiku Województwa Warmińsko-Mazurskiego z 25 czerwca 2013 roku.
- Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2009.
- Wojewódzki Program na Rzecz Osób Starszych na lata 2009–2013 „Pogodna i bezpieczna jesień życia na Warmii i Mazurach”, załącznik nr 1 do uchwały nr 1/2/09/III z 6 stycznia 2009 roku Zarządu Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
- Zielińska-Szczepkowska J., *Polityka turystyczna*, w: *Polityka gospodarcza*, red. R. Kisiel, R. Marks-Bielska, EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j., Olsztyn 2013.
- Żróbek-Różańska A., Zielińska-Szczepkowska J., *Spatial and Real Estate Management Determinants of Tourism Sector Development*, „REMV” 2014, Vol. 22, No. 2.

REGIONAL AUTHORITIES' ACTIVITIES IN THE VIEW OF DEMOGRAPHIC CHANGES SHAPING TOURISM SECTOR, THE CASE OF WARMIA AND MAZURY VOIVODESHIP

Abstract

In the view of proceeding demographic changes, seniors become growing group of tourism services buyers with their specific preferences and needs. Therefore, adjusting tourism market requires complex activities undertaken by variety of units, including regional authorities. Thus, authors presented good practices of Warmia and Mazury Regional Government. As the example, program *Polityka senioralna województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2014–2020* and chosen particular activity – *Warmia Mazury Senior Games* were described in details.

Keywords: tourism, ageing society, senior policy

JEL Codes: J14, R11, R58

Translated by Alina Żróbek-Różańska

